O‘ZBEKISTONDA MANFAATLAR TO‘QNASHUVI INSTITUTINI JORIY ETISH: DASTLABKI NATIJALAR VA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Mirkomilova Mohinur Muzaffar qizi
mirkomilovamohinur@gmail.com

Abstract. *This article examines the implementation of the conflict-of-interest institute in the Republic of Uzbekistan, introduced through the Law «On Conflict of Interest» (No. O’RQ-931, adopted 5 June 2024) and its accompanying implementation resolution (PQ-210, 5 June 2024). Drawing on the theoretical framework of preventive anti-corruption regulation and Article 7(4) of the United Nations Convention against Corruption, the article analyzes the legal architecture of the new institute, identifies gaps in its preliminary implementation, and compares it with the more mature Kazakh experience.*

Keywords: *conflict of interest, anti-corruption, Uzbekistan, personal interest, recusal, Anti-Corruption Agency, declaration, preventive regulation, UNCAC, comparative law.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается процесс внедрения института конфликта интересов в Республике Узбекистан, введённого Законом «О конфликте интересов» (ЎРҚ-931 от 5 июня 2024 года) и соответствующим постановлением о его исполнении (ПҚ-210 от 5 июня 2024 года). Опираясь на теоретические основы превентивного антикоррупционного регулирования и статью 7(4) Конвенции ООН против коррупции, автор анализирует правовую архитектуру нового института, выявляет пробелы в его первоначальной реализации и сравнивает его с более зрелым казахстанским опытом.*

Ключевые слова: *конфликт интересов, противодействие коррупции, Узбекистан, личная заинтересованность, самоотвод, Агентство по противодействию коррупции, декларирование, превентивное регулирование, Конвенция ООН против коррупции, сравнительное право.*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O’zbekiston Respublikasida 2024-yil 5-iyunda qabul qilingan «Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonun (O’RQ-931-son) va uning ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risidagi qaror (PQ-210-son)ning*

amalga oshirilishi tahlil qilinadi. BMT Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi 7(4)-moddasi va preventiv huquqiy tartibga solish nazariyasiga tayanib, muallif yangi institutning huquqiy arxitekturasini tahlil qiladi, uning dastlabki amalga oshirilishidagi bo’shliqlarni aniqlaydi va Qozog’iston tajribasi bilan qiyoslaydi.

Kalit so’zlar*: manfaatlar to’qnashuvi, korrupsiyaga qarshi kurashish, O’zbekiston, shaxsiy manfaat, o’zini chetlatish, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, deklaratsiyalash, preventiv tartibga solish, BMT Konvensiyasi, qiyosiy huquq.*

Kirish. Korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy xalqaro paradigmasi so’nggi o’n yilliklarda tubdan o’zgardi repressiv, ya’ni faqat jinoyat sodir bo’lgandan keyin javobgarlikka tortishga asoslangan yondashuvdan, preventiv (profilaktik), boshqaruv-huquqiy yondashuvga tomon siljish kuzatilmoqda[2]. Ushbu nazariy burilishning asosini Robert Klitgaard tomonidan taklif etilgan mashhur formula tashkil etadi: korrupsiya = monopoliya + diskretsiya − hisobdorlik[3]. Ushbu formulaga ko’ra, davlat xizmatchisining qaror qabul qilishdagi erkinligi (diskretsiya) qanchalik yuqori va uning ustidan nazorat (hisobdorlik) qanchalik past bo’lsa, korrupsion xatti-harakat ehtimoli shunchalik ortadi. Susan Rose-Ackerman va Bonnie Palifka bu tahlilni yanada rivojlantirib, davlat xizmatchisining shaxsiy manfaati bilan uning xizmat vazifasi o’rtasidagi ziddiyatni erta bosqichda aniqlash va bartaraf etish korrupsiyaning oldini olishning eng samarali usuli ekanini asoslab berishgan[4].

Aynan shu nazariy asos manfaatlar to’qnashuvini institutsional jihatdan tartibga solish zarurati xalqaro huquqda ham o’z aksini topgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi (2003) 7-moddasining 4-bandi ishtirokchi davlatlarni davlat xizmatchilarining manfaatlar to’qnashuvini oldini olish tizimlarini joriy etishga chaqiradi[5]. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) esa bu boradagi eng batafsil uslubiy asosni ishlab chiqqan bo’lib, manfaatlar to’qnashuvini real, ko’rinishdagi va potensial turlarga ajratib, har biriga mutanosib chora qo’llash tamoyilini ilgari suradi[6].

[2] Rose-Ackerman S., Palifka B.J. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. 2nd ed. Cambridge University Press, 2016. P. 8-12.
[3] Klitgaard R. Controlling Corruption. Berkeley: University of California Press, 1988. P. 75.
[4] Rose-Ackerman S., Palifka B.J. Op. cit. P. 44–47.
[5] United Nations Convention against Corruption, 2003, Article 7(4).
[6] OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences. Paris: OECD Publishing, 2003. P. 24-26.

Ushbu xalqaro majburiyatlar va tavsiyalarni bajarish maqsadida O’zbekiston Respublikasi 2024-yil 5-iyunda «Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonunni (O’RQ-931-son) qabul qildi[7], bu respublika huquqiy tizimida mazkur institutning birinchi marta alohida qonun darajasida tartibga solinishini anglatadi. Qonunning ijrosini ta’minlash uchun xuddi shu kuni Prezidentning PQ-210-son qarori qabul qilindi[8], unga muvofiq qonun tatbiq etiladigan davlat organlari va tashkilotlarining aniq ro’yxatini shakllantirish hamda amalga oshirish «yo’l xaritasi»ni tayyorlash bo’yicha Respublika idoralararo komissiyasi tuzildi. Keyinchalik, 2025-yil 30-dekabrda qabul qilingan PF-270-son Farmon bilan korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini reyting baholash sxemasi va Milliy sertifikatlashtirish menejment tizimi joriy etildi[9] - bu, o’z navbatida, manfaatlar to’qnashuvi institutining institutsional mustahkamligini ta’minlashga qaratilgan qo’shimcha qadam hisoblanadi.

Shunga qaramay, yangi institutning amalga oshirilishi hali boshlang’ich bosqichda turibdi: qonun 2024-yil 6-dekabrda kuchga kirgan bo’lsa-da, uning qo’llanilishi bo’yicha sud va intizomiy amaliyot hali to’liq shakllanmagan. Aynan shu institutsional mexanizmlar allaqachon ishga tushgan, ammo amaliyot hali «yosh» bo’lgan davr ilmiy kuzatuv uchun eng qimmatli bosqich hisoblanadi, chunki bu bosqichda aniqlangan bo’shliqlar keyinchalik qonunchilikka tuzatish kiritish orqali nisbatan kam xarajat bilan bartaraf etilishi mumkin.

Ushbu maqolaning maqsadi O’zbekistonda manfaatlar to’qnashuvi institutining huquqiy arxitekturasini tahlil qilish, uning dastlabki amalga oshirilishidagi (2024–2026-yillar) asosiy muammolarni aniqlash, hamda Qozog’iston Respublikasining nisbatan uzoqroq amaliyoti asosida institutni takomillashtirish bo’yicha aniq, amalga oshirilishi mumkin bo’lgan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

1. Manfaatlar to’qnashuvi institutining nazariy-huquqiy asoslari

Manfaatlar to’qnashuvi (conflict of interest) tushunchasi xalqaro huquqiy doktrinada odatda uch elementli tarkib sifatida ta’riflanadi:

(a) davlat xizmatchisining rasmiy vazifasi va vakolati;

(b) uning shaxsiy moliyaviy yoki nomoliyaviy manfaati;

[7] O'zbekiston Respublikasining «Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonuni, ЎРҚ-931-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz

[8] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «"Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"gi Qonuni ijrosini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori, ПҚ-210-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz/uz/docs/6954264

[9] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni, ПФ-270-son, 30.12.2025-yil // https://lex.uz/docs/7962922

(c)ushbu ikkisi o’rtasidagi real yoki potensial ziddiyat, natijada xizmatchining xolisona, halol va faqat jamoat manfaati yo’lida qaror qabul qilish qobiliyatiga putur yetishi ehtimoli[10].

Muhim jihat shundaki, manfaatlar to’qnashuvining o’zi hali huquqbuzarlik emas, balki korrupsion huquqbuzarlik sodir bo’lishi mumkin bo’lgan holat (risk-holat) hisoblanadi. Aynan shu xususiyat uni institutsional tartibga solishning o’ziga xosligini belgilaydi: qonunchilik bu yerda allaqachon sodir bo’lgan huquqbuzarlikka emas, balki kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo’lgan xavfning oldini olishga qaratilgan bo’lishi lozim.

OECD tomonidan ishlab chiqilgan va bugungi kunda deyarli barcha rivojlangan davlatlar qonunchiligida qo’llaniladigan uslubiy tasnifga ko’ra, manfaatlar to’qnashuvi uch turga bo’linadi[11]:

- real (actual) manfaatlar to’qnashuvi - davlat xizmatchisining shaxsiy manfaati va xizmat vazifasi o’rtasida hozirgi paytda mavjud, aniq ziddiyat;
- ko’rinishdagi (apparent) manfaatlar to’qnashuvi - real ziddiyat mavjud bo’lmasa-da, tashqi kuzatuvchi nuqtai nazaridan shunday taassurot uyg’otadigan holat;
- potensial (potential) manfaatlar to’qnashuvi - hozircha ziddiyat yo’q, lekin davlat xizmatchisining kelajakdagi vazifa yoki mansab o’zgarishi natijasida ziddiyat yuzaga kelishi mumkin bo’lgan holat.

Ushbu farqlashning amaliy ahamiyati katta: agar qonunchilik barcha uch turga bir xil qattiqlikdagi chora (masalan, majburiy ishdan bo’shatish) qo’llasa, bu proporsionallik tamoyiliga zid bo’lib, davlat xizmatiga malakali kadrlarni jalb etishni qiyinlashtirishi mumkin. Aksincha, agar faqat real to’qnashuvga e’tibor qaratilib, ko’rinishdagi va potensial holatlar e’tibordan chetda qolsa, bu institutning preventiv (oldini oluvchi) vazifasi to’liq bajarilmay qoladi.

Nazariy jihatdan, manfaatlar to’qnashuvini huquqiy tartibga solishning ikki asosiy modeli farqlanadi[12]. Taqiqlovchi model - muayyan xatti-harakatlarni (masalan, yaqin qarindoshni bevosita bo’ysunuvchi lavozimga tayinlashni) to’g’ridan-to’g’ri taqiqlaydi; bu model sodda va nazorat qilish oson, ammo moslashuvchan emas, hayotiy vaziyatlarning barcha ko’rinishlarini oldindan bashorat qilib bo’lmaydi. Oshkoralik-boshqaruv modeli esa xizmatchidan mavjud

[10] Trost E. Conflict of Interest Regulation in Public Administration: A Comparative Analysis // Public Administration Review. 2019. Vol. 79, No. 3. P. 412-415.
[11] OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences. Paris: OECD Publishing, 2003. P. 24-26.
[12] OECD. Op. cit. P. 30-33.

yoki potensial manfaatni deklaratsiya qilishni talab qiladi, so’ngra vaziyatni institutsional nazorat ostida o’zini chetlatish (recusal), vazifani boshqa xodimga topshirish yoki qo’shimcha nazorat o’rnatish orqali boshqaradi. Zamonaviy xalqaro amaliyot, xususan OECD a’zo davlatlarining aksariyati, moslashuvchanligi tufayli aynan ikkinchi modelga ustunlik beradi.

Nazariy tahlilning yakuniy jihati manfaatlar to’qnashuvi institutining korrupsiyaga qarshi kurashish tizimidagi o’rni. Bu institut o’zicha alohida emas, balki uch bosqichli profilaktika zanjirining bir bo’g’ini sifatida namoyon bo’ladi: (1) oshkoralik mol-mulk va daromadlarni deklaratsiya qilish; (2) manfaatlar to’qnashuvini aniqlash va boshqarish aynan mazkur institut; (3) javobgarlik qoidabuzarlik yuz berganda intizomiy yoki jinoiy javobgarlikka tortish. Ushbu zanjirning o’rtadagi bo’g’ini ya’ni aynan manfaatlar to’qnashuvini boshqarish bosqichi samarasiz bo’lsa, butun tizim faqat «post-factum» (voqea sodir bo’lgandan keyingi) javobgarlikka asoslangan holga qaytadi, bu esa institutning preventiv mohiyatini yo’qqa chiqaradi[13].

2. O’zbekistonda amaldagi huquqiy tizim tahlili

«Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonun (O’RQ-931-son) besh bob va o’ttiz uch moddadan iborat bo’lib, 2024-yil 6-dekabrda kuchga kirdi[14]. Qonunning tarkibiy tuzilishi xalqaro amaliyotda qabul qilingan klassik sxemaga mos keladi: umumiy qoidalar (tushunchalar, tamoyillar), manfaatlar to’qnashuvini aniqlash mexanizmi, uni bartaraf etish choralari, nazorat va javobgarlik.

Qonunning 2-moddasida «manfaatlar to’qnashuvi» quyidagicha ta’riflanadi: davlat yoki jamoat funksiyalarini amalga oshiruvchi shaxsning shaxsiy manfaati uning xizmat vazifalarini xolisona va halol bajarishiga ta’sir ko’rsatishi yoxud ta’sir ko’rsatishi mumkin bo’lgan holat[15]. E’tibor qaratish lozimki, ushbu ta’rif umumiy, deklarativ xarakterga ega bo’lib, «shaxsiy manfaat» tushunchasining o’zi qanday moliyaviy chegara yoki qarindoshlik darajasini qamrab olishini aniq belgilamaydi.

Qonunning subyektiv qamrovi ancha keng belgilangan: u davlat organlari va mahalliy davlat hokimiyati organlariga, davlat muassasalari, davlat unitar korxonalari va davlat maqsadli jamg’armalariga, shuningdek ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo’lgan aksiyadorlik jamiyatlariga tatbiq etiladi. Bunday keng qamrov bir tomondan, institutning «davlat sektorining»

[13] Rose-Ackerman S., Palifka B.J. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. 2nd ed. Cambridge University Press, 2016. P. 226-229.
[14] O'zbekiston Respublikasining «Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida»gi Qonuni, ЎРҚ-931-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz
[15] O’sha qonun, 2-modda.

katta qismini qamrab olishini ta’minlasa, ikkinchi tomondan, amalga oshirish uchun katta ma’muriy resurs va nazorat salohiyatini talab qiladi.

Qonunga muvofiq, manfaatlar to’qnashuvi munosabatlarini tartibga solish sohasidagi maxsus vakolatli davlat organi sifatida Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi belgilangan. Agentlik 2020-yilda tashkil etilgan, respublikadagi eng yosh huquqni muhofaza qiluvchi institutlardan biri. Amaliy, kundalik nazorat esa markazlashtirilmagan tarzda tashkil etilgan: har bir davlat organi va tashkilotda tuzilishi shart bo’lgan odob-ahloq komissiyasi mavjud manfaatlar to’qnashuvi holatlarini aniqlash, muhokama qilish va bartaraf etish bo’yicha birlamchi vakolatga ega. Bunday ikki bosqichli tuzilma markazlashgan metodik rahbarlik (Agentlik) va markazlashmagan amaliy nazorat (komissiyalar) nazariy jihatdan oqilona ko’rinsa-da, uning samaradorligi komissiyalarning haqiqiy mustaqilligiga bog’liq.

Qonun ijrosini ta’minlash maqsadida xuddi shu kuni (2024-yil 5-iyun) qabul qilingan PQ-210-son Prezident qarori bilan amalga oshirish mexanizmi ishga tushirildi. Unga muvofiq, qonun tatbiq etiladigan davlat organlari va tashkilotlarining aniq ro’yxatini shakllantirish maqsadida Respublika idoralararo komissiyasi tuzildi, va 2024-yil 1-iyulgacha bu ro’yxatni tasdiqlash, shuningdek har yarim yilda manfaatlar to’qnashuvi holatlarini aniqlash va bartaraf etish borasida ko’rilayotgan choralarni tegishli davlat organlari rahbarlari ishtirokida tanqidiy muhokama qilish belgilandi. 2024-yil noyabr oyida ushbu ro’yxat rasman tasdiqlandi[16], bu bilan qonunning amaliy qo’llanilish doirasi huquqiy jihatdan aniqlashtirildi.

Institutning rivojlanishi shu bilan to’xtamadi. 2025-yil 23-aprelda qabul qilingan PF-71-son Farmon va PQ-147-son qaror bilan davlat organlari va tashkilotlarining korrupsiyaga qarshi ichki nazorat bo’linmalari mustaqilligini ta’minlash va faoliyati samaradorligini oshirish choralari belgilandi[17]. Bu qadam alohida ahamiyatga ega, chunki u ichki nazorat bo’linmalari xodimlarining o’z tashkilot rahbariyatiga haddan tashqari bog’liq bo’lishi demak, ularning o’zida potensial manfaatlar to’qnashuvi yuzaga kelishi muammosini institutsional jihatdan hal qilishga qaratilgan.

Nihoyat, 2025-yil 30-dekabrda qabul qilingan PF-270-son Farmon bilan «O’zbekiston Respublikasida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish

[16] «Манфаатлар тўқнашуви тўғрисида»ги қонун татбиқ этиладиган давлат органлари ва ташкилотларининг рўйхати тасдиқланди, 13.11.2024 // mkbank.uz rasmiy e’loni asosida.
[17] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ПФ-71-son Farmoni va ПҚ-147-son qarori, 23.04.2025-yil // anticorruption.uz rasmiy hujjatlar ro'yxati

tizimini yanada takomillashtirish» chora-tadbirlari belgilandi[18]. Ushbu Farmonga muvofiq: (a) korrupsiyaga qarshi kurashish ishlarining samaradorligini reyting baholash sxemasi joriy etiladi, unga ko’ra «qoniqarsiz» deb baholangan davlat organlarida birinchi navbatda qo’shimcha choralar qo’llaniladi; (b) davlat organlari va tashkilotlarida, shuningdek davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo’lgan xo’jalik jamiyatlarida Milliy sertifikatlashtirish menejment tizimi 2026-yil 1-iyuldan 2030-yilgacha bosqichma-bosqich joriy etiladi; (v) ichki nazorat bo’linmalari xodimlariga ularning vazifalariga aloqasi bo’lmagan topshiriqlar berilishi taqiqlanadi, ularga nisbatan samaradorlik ko’rsatkichlari (KPI) qo’llanilmaydi, va ularni intizomiy javobgarlikka tortish Agentlik bilan kelishilgan holda amalga oshiriladi, bu me’yorlar aynan ichki nazorat xodimlarining mustaqilligini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Alohida ta’kidlash lozimki, PF-270-son Farmonning 2-ilovasida «korrupsiyaning oldini olish klasteri» doirasida faoliyat yurituvchi ilmiy muassasalar ro’yxati belgilangan bo’lib, unda Huquqni muhofaza qilish akademiyasi birinchi o’rinda ko’rsatilgan[19]. Bu davlat siyosati darajasida mazkur yo’nalishdagi ilmiy tadqiqotlarning institutsional jihatdan qo’llab-quvvatlanishini tasdiqlovchi muhim dalil bo’lib, ushbu maqolaning dolzarbligini yana bir bor asoslaydi.

Yuqorida keltirilgan tahlil shuni ko’rsatadiki, so’nggi ikki yil (2024–2026) mobaynida O’zbekistonda manfaatlar to’qnashuvini tartibga solishning institutsional-huquqiy poydevori izchil va tez sur’atlarda shakllantirildi. Qonundan tortib, ijro mexanizmi, nazorat organlari mustaqilligi va samaradorlikni baholash tizimigacha. Shu bilan birga, aynan ushbu tezkorlik me’yoriy hujjatlarning ko’pchiligi hali amaliyotda sinalmagan yoki hali kuchga kirmagan (masalan, sertifikatlashtirish tizimi) quyidagi bo’limda ko’rib chiqiladigan bir qator amaliy muammolarni ham keltirib chiqarmoqda.

3. Dastlabki amalga oshirishda aniqlangan muammolar

O’tkazilgan huquqiy tahlil, shuningdek rasmiy manbalarda e’lon qilingan ma’lumotlar asosida, qonunning dastlabki amalga oshirilish tajribasida quyidagi to’rtta asosiy muammoni ajratib ko’rsatish mumkin.

Birinchidan, «shaxsiy manfaat» tushunchasining aniq mezonlari yo’q. Qonunning 2-moddasida berilgan ta’rif umumiy xususiyatga ega bo'lib, unda moliyaviy manfaatning minimal miqdoriy chegarasi (masalan, muayyan foiz yoki

[18] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ПФ-270-son Farmoni, 30.12.2025-yil // https://lex.uz/docs/7962922
[19] ПФ-270-son Farmon, 2-ILOVA, «Коррупциянинг олдини олиш кластери доирасида фаолият юритадиган илмий муассасалар» рўйхати.

summa) yoki qarindoshlik darajasining aniq ro’yxati (masalan, faqat yaqin qarindoshlarmi, yoki uzoqroq qarindoshlar ham kiradimi) belgilanmagan. Bunday noaniqlik amaliyotda jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin: bir xil vaziyat turli tashkilotlarning odob-ahloq komissiyalari tomonidan turlicha baholanishi, natijada huquq qo’llash amaliyotining bir xilligi (yagonaligi) buzilishi ehtimoli yuqori.

Ikkinchidan, o’zini chetlatish (recusal) protsedurasi protsessual jihatdan yetarlicha ishlab chiqilmagan. Qonun davlat xizmatchisiga manfaatlar to’qnashuvi yuzaga kelgan aniq masalani ko’rib chiqishdan o’zini olib qo’yish majburiyatini umumiy tarzda yuklaydi, biroq bu protsedura amalda qanday amalga oshirilishi kimga, qanday muddatda, qanday shaklda xabar berilishi, va xizmatchi o’zini chetlatgandan keyin masala kimga topshirilishi kabi amaliy savollarga aniq javob bermaydi. Bu, ayniqsa davlat xaridlari, litsenziyalash va boshqa diskretsion (davlat xizmatchisining erkin qaror qabul qilish huquqiga asoslangan) vakolatlarni amalga oshirishda amaliy qiyinchiliklar tug’dirishi mumkin.

Uchinchidan, idoralararo axborot almashinuvi mexanizmi to’liq shakllanmagan. Manfaatlar to’qnashuvini samarali aniqlash uchun, masalan, davlat xizmatchisining yaqin qarindoshlari tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanayotgani haqidagi ma’lumotni soliq, kadastr yoki tadbirkorlik subyektlari reyestrlaridan avtomatik, real vaqt rejimida olish imkoniyati zarur. Amaldagi qonunchilik bunday avtomatlashtirilgan mexanizmni hali to’liq nazarda tutmagan, bu esa nazoratni ko’p jihatdan davlat xizmatchisining o’z-o’zini deklaratsiya qilishiga (self-reporting) bog’liq qilib qo’yadi bu esa, tabiiyki, cheklangan samaradorlikka ega.

To’rtinchidan, odob-ahloq komissiyalarining institutsional mustaqilligi masalasi ochiq qolmoqda. Agar komissiya tarkibi to’liq o’sha tashkilotning o’z xodimlaridan, ya’ni tashkilot rahbariyatiga bevosita bo’ysunuvchi shaxslardan iborat bo’lsa, bu holatning o’zi nazorat qiluvchi organning o’zida potensial manfaatlar to’qnashuvi («kim o’zini o’zi nazorat qiladi» muammosi, lot. *quis custodiet ipsos custodes*) yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin. 2025-yilgi ichki nazorat bo’linmalari mustaqilligini ta’minlash bo’yicha qadamlar (PF-71, PQ-147) ushbu muammoni qisman hal qilsa-da, ular birinchi navbatda ichki nazorat bo’linmalariga qaratilgan.

4. Qiyosiy-huquqiy tahlil: Qozog'iston tajribasi

Qozog’iston Respublikasi manfaatlar to’qnashuvi instituti O’zbekistonga qaraganda ancha oldinroqda. 2015-yilgi Antikorrupsion strategiya doirasida joriy etilgan bo’lib, hozirda 2022-2026-yillarga mo’ljallangan yangi Antikorrupsion siyosat kontseptsiyasi doirasida institutni yanada rivojlantirmoqda. Qozog’iston

huquqshunosligida «shaxsiy manfaat» tushunchasini qonun darajasida aniqlashtirish zarurati bir necha yildan buyon faol muhokama qilinmoqda bu, mohiyatan, O’zbekiston hozir duch kelayotgan muammoning tarixiy oldingi bosqichi hisoblanadi, va shu boisdan Qozog’iston tajribasi O’zbekiston uchun alohida amaliy ahamiyatga ega.

Qozog’iston tajribasida e’tiborga molik yana bir yo’nalish «halollik testi» (integrity testing) institutining muhokama qilinishi: davlat xizmatchisining bilishisiz, vakolatli nazorat organi tomonidan oldindan modellashtirilgan vaziyat (masalan, shartli pora taklif qilish) orqali uning korrupsion xatti-harakatga moyilligini tekshirish usuli. Ushbu vosita AQSh, Vengriya va Moldova kabi davlatlar amaliyotida qo’llaniladi va u post-factum javobgarlikdan farqli o’laroq proaktiv xarakterga ega. Biroq bunday vositani joriy etishda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va provokatsiyaga yo’l qo’ymaslik tamoyillari bilan muvozanatni ta’minlash zarurligini alohida ta’kidlash lozim.

Shunday qilib, Qozog’iston tajribasining tahlili shuni ko’rsatadiki, manfaatlar to’qnashuvi institutining rivojlanishi bosqichma-bosqich xarakterga ega: dastlabki qonunchilik bazasini yaratishdan so’ng, muqarrar ravishda uni aniqlashtirish (masalan, «shaxsiy manfaat» mezonlarini konkretlashtirish) va so’ngra proaktiv nazorat vositalarini joriy etish bosqichlari keladi. O’zbekiston hozircha birinchi bosqichni muvaffaqiyatli yakunlagan bo’lib, endi ikkinchi bosqichga aniqlashtirish bosqichiga o’tish arafasida turibdi.

Xulosa va takliflar

O’tkazilgan tahlil shuni ko’rsatadiki, O’zbekistonda manfaatlar to’qnashuvi institutining joriy etilishi korrupsiyaga qarshi kurashishning repressiv paradigmadan preventiv paradigmaga o’tishidagi muhim va izchil qadam bo’lib, u xalqaro (UNCAC, OECD) standartlarga umuman mos keladi. So’nggi ikki yil mobaynida qabul qilingan me’yoriy-huquqiy hujjatlar majmui (O’RQ-931, PQ-210, PF-71, PQ-147, PF-270) institutsional poydevorni izchil mustahkamlab bormoqda.

Shu bilan birga, o’tkazilgan tahlil institutning dastlabki amalga oshirilishida bir qator huquqiy-texnik kamchiliklar mavjudligini ko’rsatdi. Ushbu tahlil asosida quyidagi aniq takliflar ilgari suriladi:

1) O’RQ-931-son Qonunning 2-moddasiga «shaxsiy manfaat» tushunchasining aniq mezonlarini (moliyaviy manfaatning minimal chegarasi, qarindoshlik darajasining to’liq ro’yxati) belgilovchi qo’shimcha qism kiritish;

2) o’zini chetlatish (recusal) protsedurasini Agentlik tomonidan tasdiqlanadigan alohida Yo’riqnoma orqali protsessual jihatdan batafsil ishlab

chiqish, unda xabar berish shakli, muddati va masalani qayta taqsimlash tartibini aniq belgilash;

3) soliq, kadastr va tadbirkorlik subyektlari davlat reyestrlari o’rtasida odob-ahloq komissiyalari uchun avtomatlashtirilgan, real vaqt rejimidagi axborot almashinuvi tizimini yaratish;

4) odob-ahloq komissiyalari tarkibiga tashkilotdan tashqari masalan, Agentlik yoki fuqarolik jamiyati vakili kamida bitta mustaqil a’zoni majburiy kiritish;

5) Qozog’iston tajribasidan kelib chiqib, «halollik testi» institutini O’zbekiston huquqiy tizimiga, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish kafolatlari bilan muvozanatlashtirilgan holda, bosqichma-bosqich joriy etish imkoniyatini o’rganish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi, muallifning fikricha, manfaatlar to’qnashuvi institutini nafaqat me’yoriy hujjatlarda e’lon qilingan, balki amaliyotda haqiqatan samarali ishlaydigan korrupsiyaga qarshi vositaga aylantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi, 2003-yil, 7-modda.
2. O’zbekiston Respublikasining «Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonuni, ЎРҚ-931-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz
3. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining «Manfaatlar to’qnashuvi to’g’risida»gi Qonuni ijrosini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida»gi qarori, PQ-210-son, 05.06.2024-yil // https://lex.uz/uz/docs/6954264
4. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining ПФ-71-son Farmoni va ПҚ-147-son qarori, 23.04.2025-yil // anticorruption.uz
5. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining «O’zbekiston Respublikasida korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish to’g’risida»gi Farmoni, ПФ-270-son, 30.12.2025-yil // https://lex.uz/docs/7962922
6. Klitgaard R. Controlling Corruption. — Berkeley: University of California Press, 1988.
7. Rose-Ackerman S., Palifka B.J. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. 2nd ed. Cambridge University Press, 2016.
8. OECD. Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country Experiences. Paris: OECD Publishing, 2003.

9. Тлембаева Ж.У. Правовое регулирование конфликта интересов на государственной службе Республики Казахстан // Вестник КазНУ. Серия юридическая. 2018.

10. Молчанова М.А. Институционально-правовые основы антикоррупционной политики // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. 2024/2025.